Budzynovs'kyi, Viacheslav
Khrun' i chort

ХРУНЬ і ЧОРТ

НАПИСАВ

В. БУДЗИНОВСКИЙ.

Цїна . . . . 20 сот.
З пересилкою 23 сот.

ЛЬВІВ.
З „ЗАГАЛЬНОЇ ДРУКАРНЇ", ул. АКАДЕМІЧНА ч. 8.
НАКЛАДОМ АВТОРА.

1.Л.

ХРУНЬ і ЧОРТ

НАПИСАВ

В. БУДЗИНОВСКИЙ.

ЛЬВІВ.
З „ЗАГАЛЬНОЇ ДРУКАРНІ", ул. АКАДЕМІЧНА ч. 8.
НАКЛАДОМ АВТОРА.

JUN
23
1983
OF TORONTO

„Вуйтем ґо зробіць!“ — сказав староста до маршалка, коли сей жалував ся, що Семена Кравчука з Сопухівки не можна ніяким способом приборкати.

„Він не лиш зґанґренував радикалїзмом ціле своє село — каже маршалок — так, що при виборах воно вже пропало для нас, але ще й повіт цїлий бунтує. Закладає читальнї, аґітує проти „поржондних“ вітів, розкидає аґітацийні брошури, підхвалює радикальні ґазети, словом, через того драба при найблизших виборах ми готові програти“.

„Вуйтем ґо зробіць“ — повторив староста. Я в кількох селах маю таких аґітаторів. Всїх їх пороблю вітами. Тими старими туманами, що лише уміють красти, а не можуть собі дати ради з радикалами, в сих часах вже не дасть ся удержати повіту в руках. Треба скаптувати собі тих, що самі перейшли радикальну школу. Такий буде більший пес, ніж тресований по старому“.

„А як не поправить ся, то ставши вітом, буде єще небезпечнійший для „народовей справи“ — замітив маршалок.

„Пусте! — відповів староста. — А люстратор на що?! Не поправить ся, то все знайдуть ся якісь „нєправідловосьці“ в урядованю і вже

по вітівстві. З иньшими неспокійними духами я ще підожду, щоби дійсно не було ще гірше. Але за Кравчука я не бою ся. Він має такі фальшиві очи, що я не вірю в щирість його радикалїзму. Він здаєсь тому лиш поборює теперішного віта, щоби самому стати вітом. Треба буде єго втягнути в компанію підпанків, щоби вічно був в потребі гроша, то як будемо дивити ся крізь пальцї на єго господарку в громадї, буде нам служити за десять старих, але непорадних хрунів. Не лиш з єго громадою будемо мати спокій, але єще кілька сусїдних буде тягнути туди, куди нам треба".

На донос Кравчука, зроблений єще перед трема роками, що віт бере собі гроші, які громада дістає за виарендоване пасовиско, з'їхала доперва тепер комісія. Ревізія книжок і переслухані сьвідки ствердили, що віт дійсно обкрадав громаду і його скинули.

Вітом став Семен Кравчук, і справдило ся се, що староста сказав маршалкови. Кравчук забув, що коли єще не був вітом, аґітував за тим, щоби громада урядувала по руськи. Як би він посилав руські урядові письма, то з него сьміяли би ся ті „пани", з котрими він в містї що неділї, що сьвята і при кождій урядовій оказії запивав ся. Там був возьний від староства, здекутник і два писарі зі суду. Ті пани єго шанували, перші кланяли ся єму, пили як він платив, тож і він мусїв „тримати з ними руку".

Та коби то єще самі пани. А то і панї тай панни приняли його до свого товариства, як він став вітом. Як лиш він зі своїми панами засїв у Майорка, то коло него все сїдала сестра здекутника, молода вдовиця. Раз, як продав веприка, то купив їй ковтки, а жінцї сказав, що

гроші згубив. Він за кождим разом, коли зійшов ся з нею, приніс їй якийсь дарунок, а навіть зичив їй гроші, щоби тілько не дивила ся на жандармів, котрі — як розповідали нехристи жиди — заходили до неї. Вона мала такі гарні очи, що за ті очи пішли гроші за громадське пасовиско і гроші зложені на будову нової школи.

Раз якось сидів Кравчук в шинку, але вже не у Майорка, де все грала музика, тілько на передмістю, де заходили самі хлопи. Його від Майорка так якби випросили, бо вже пару разів прийшов між „панів“ без гроший. Вдовиця сіла собі між двома жандармами і навіть не глянула на него. Він висунув ся тихцем з шинку і вступив до корчми, до котрої заїздив з часта, як єще не був вітом. Єму троха серце не трісло з жалю, що там при музиці сидять ті „пани“, що мають гроші. Вони там пють, співають, обіймають вдовицю, а він тут сидить сам в тій хлопькій корчмі, перед кватиркою смердячої сивухи.

„Гей, гей... коби то гроші мати! — бурмотів під носом пан начальник. — Ужив би я сьвіта. Не з такими панами, не з такими жінками я погуляв би, як ті, що у Майорка!“

Зітхнув глубоко, похитав головою і як не крикне тріснувши пястуком об стіл:

„Чорте! Дай гроші і покажи дорогу. Нехай я з рік погуляю як хочу, а душу віддам тобі. Так, віддам душу, лиш дай гро...“

Послїдного слова не договорив, бо закашляв ся... Саме перед ним закурило ся з землї димом горіючої сїрки і смоли. Віт вилупив баньки і перехрестив ся, бо перед ним стояв куций з величезним міхом на плечах.

„Не хрести ся, як мене кличеш!“ — каже куций, гепнувши міхом срібла і золота об землю.

Віт троха не зомлїв, побачивши такий великий міх і звук срібла. — „Чи ти справді чорт?“ — вибовтав по хвили.

„Диви — каже чорт, скинувши шапку — бачиш ріжки?... А тут в мішку се, що тобі потрібне: і срібні і золоті корони. Чуєш як дзвонять?“ — додав, копнувши мішок ногою.

Вітови засьвітили ся очи.

„І я все те дістану?“ — спитав.

„Не задурно — відповів чорт. — Як запишеш душу. Ти-ж на се призвав мене тут“.

„Сказати не тяжко — каже віт — але за гроші погубити душу... то не легка справа“.

Чорт розлютив ся. — „То чого кличеш мене! — крикнув. — Ти сяк, чи так, підеш до пекла. Твою хрунївську душу дістанемо за дурно. Але що нам ліпше мати душу за контрактом, заінтабульовану в наших пекольних книгах, тож я прийшов тут зробити з тобою контракт. Я не просив ся, ти сам мене кликав. А як тепер крутиш, то бувай здоров“.

Чорт вже хапав за мішок, але Кравчук припер мішок колїном і задержав чорта. „Сїдай, поговоримо — каже. — Я гроші мушу мати. Я мушу відбити жандарам вдовичку... Так, відібю, а потому покину... Покину, і куплю собі другу, трету... десяту. Я хочу... я мушу мати гроші. Хочу з рік бути паном, жити як пани... Пити вино при музиках і з дївчатами, їсти морську рибу, курити циґара по шістці, так як пан маршалок... до четвертини, а потому кидати, щоби міські пани збирали і докурювали... В прочім я єще довідаю ся, як пани гроші викидають і на що“.

„Добре, добре — каже чорт. — Все те будеш мати, лиш запиши душу, аби ми не потрібували тебе ціле житє пильнувати, та підмовляти до гріха. Підпиши отсей документ і справа буде скінчена. Нам не треба ні нотаря, ні сьвідків. Капля твоєї крови стане за все те“.

„Сідай — каже віт. Поговоримо. Як-же ти гадаєш зробити се. На який процент даш гроші? Не бій ся, я маю великий ґрунт, а як з ласки пана старости і „повяту“ повітую дванацять літ, або й довше, то загорну ціле село. Буде з чого віддавати. Даю без торгу двацять процент“.

Чорт сидів хвилю німий. — „Чи ти сказив ся?! — питає, — я жид щоби брати процент? Як ти мене кликав, то ти давав свою душу. Ти вже забув? Не крути, лише кажи ясно чи підпишеш документ, що за гроші даш душу?“

„Ігі! — каже віт сплюнувши. — Ти гадаєш, що я такий дурень як ти. Хто видів таке, щоби за гроші давати чортови християнську душу!“

Чорт розлютив ся і став вже ганьбити: „А ти хруню якийсь. Як хочеш мати гроші, то мусиш як пес повзати передімною на череві. Ти гадаєш, що як маєш ласку тих, що так як і ти по смерти помандрують до пекла, то можеш безкарно говорити до чорта так, як у своїй громаді до своїх хлопів?! Як говориш з чортом то мусиш бути чемний. Ми в пеклі маємо добре виховане. Гадаєш, що в пеклі самі батярі? Ні любчику, у нас що другий виховав ся по панськи, в сальонах. Гадаєш, що у нас сама бідна, неотесана голота, що лиш матїркувати вміє? Таж у нас аж кишить князями, пралатами, двір-

ськими дамами. До нашого товариства належить сей король, що повикидав з гробів кости руських князів; моїм товаришем є князь, що тисячами вбивав на палї руських хлопів. Перший мусить що вечера іти до гробу, де зложено його стерво і власними руками викидати свої кости на гній. Він власними очима мусить що вечера дивитися, як пси облизують його кости, паскудять на них. Коли вже надходить північ, він збирає ті кости і назад складає їх докупи в домовинї, щоби на другу ніч знов їх викинути на гній. А сего князя, що вбив на паль тілько народу, чорти вбивають що рана на паль. Вечером стягають його, викупають в кипучій смолї, а як через ніч рани трохи присхнуть, рано знов вбивають на паль. Таких то пасажирів має пекло. Ти може гадаєш, що у нас є такий Наливайко, Підкова або Стасюк?! Ні! на таких ми не ласі. Нехай ними небо чванить ся. Як хочемо взяти такого мурґу як ти, то робимо тобі ласку. То-ж як говориш зі мною уважай на слова. А хочеш мати гроші то проси!... Даш душу, чи ні?!“

„Та вже нехай буде — відповідає віт. — Лиш не сердь ся. Я доперва зачав жити з панами, то-ж не дивуй ся, що скажу коли яке грубе слово. Я вже не торгую ся. Підпишім контракт. Ти даєш менї гроші, кілько і коли менї треба буде, маєш бути моїм льокаєм, носити за мною гроші і служити менї, а як умру то возьмеш душу... Хай чорт бере!“

„Гов!... каже чорт хапаючи за міх. — Ти знов крутиш. Як ти мене кликав, то ти виразно казаз, що хочеш рік погуляти, а за сей рік дати душу. Як даєш душу за рік то підписуємо контракт. Інакше я не можу обстати.“

„Рік то за мало, — каже віт. — Дай десять літ.“

„Ад'є!“ крикнув чорт і закинув міх на плечі. Кравчук схопив ся на рівні ноги, обіймив міх обома руками і притис його кріпко до грудий. „Не втікай — каже. — Нехай вже так буде як хочеш. Пишім контракт.“

Чорт поставив міх назад на землю, виймив ізза пазухи кусень перґаміну, кусень добре виправленої шкіри з хребта якогось бернадина, вирвав собі з тіла перо і затяв ножиком. Віт вкусив ся в палець, що аж кров виступила, чорт замачав перо в крови і зачав писати.

В контракті зобовязав ся чорт мати все для віта міх наповнений грішми, носити єго за вітом та урядувати за него в громаді, як се буде потрібне. За се віт зобовязав ся по році повісити ся і віддати душу чортови. Підписав віт контракт власною кровю, понапихав кишені срібними і золотими коронами і пішов просто до Майорка. Жінці переказав посланцем, що кілька днів не буде єго дома, бо розписані вибори, а пан маршалок казав єму обійти цілий повіт, аґітувати за панським кандидатом. За се має — переказував — десятку за день. Щоби жінка увірила, післав їй кільканацять корон. У Майорка пани мали сеї ночи велику забаву, а Майорко великий зарібок. Вдовичка ані глянула в той бік де сиділи шандарі. Парубки шинкаря мусїли віта і всїх тих „панів“, що з ним пили, винести над раном до курника, де вони переспали день аж до вечера.

Віт зміркував, що як дальше так буде гуляти в своїм містї, то про все те довідає ся ціле єго село, а в додатку готові єго підо-

зрівати, що він обікрав кого... готові єще арештувати. Порадивши ся з чортом, віт поїхав до Львова. Там ніхто не знав его і віт міг безпечно жити по панськи.

„Ага! — каже раз віт до чорта — я цілком забув, що у нас завтра правибори. Чи ти тямиш, що маєш за мене робити в громаді вітівську службу?“

Знаю — відповідає чорт. — Що прикажеш?“

„Маєш завтра перевести правибори — каже віт. — Наше село дає трох виборців. Староста казав, що у нас має вийти арендар, учитель, але не той старший Русин, лише той молодший Поляк і лісничий. Уважай, щоби вони вийшли. Я вже зробив половину, бо до лісти, котрої я не виложив в громаді, я не вписав кількох головних, радикальних аґітаторів, а за те втягнув кількох мерців, малолітних жидів і двірских форналів, що не мають права голосованя. Уважай, щоби за ніяку ціну не допустити до голосованя тих, котрих нема в лісті, а за небіжчиків мають голосувати другий раз ті жиди і форналі, що вже раз голосували. Найліпше зробиш, як комісаря заведеш до села так, щоби ніхто его не видів і переведи правибори з самими хрунями. Село не знає коли мають бути правибори, бо я того не оголосив. Як люди що пронюхають, то зберуть ся в громадській канцелярії. Тоді ти заведи комісаря до двора і там зроби вибори.

Чорт надяг на себе вітівське шмате і кожух, (віт, що подавав ся в місті за подільского пана, носив ся вже по панськи) і стрибнув над раном до Сопухівки. Справив ся дуже скоро, бо вже в полудне був назад у Львові, в готели

Жоржа, де була їх кватира. Віта, котрий еще спав, бо в ночи закропив ся був крепко, пробудили якісь стони. Се чорт сидів скулений в куті з підвязаною головою і скавулів так.

„А тобі що стало ся?“ — питає здивований віт.

Чорт знов заскавулів і з болю викривив лице так страшно, що аж віт злякав ся. — „Чорти-б тебе побрали і всїх твоїх хлопів!“ — вистогнав. — „Чи у вас всї правибори так кінчать ся?“

„Та що-ж таке стало ся?“ — питає віт.

„Що стало ся? — вистогнав чорт і витягнув до віта руку, показуючи на долони чотири зуби... як зуби доброго кабана. — „Се мої зуби... Ох, ох! Щока болить... зломана... Хлопи вибили менї зуби... щоку зломили. В грудях щось... ох... коле... Ай... ай!... здаєсь два-три... ох, вай!... здаєсь пару ребер зломили менї. Все те тобі належало ся. За твою сфальшовану лїсту, за те, що я послухав тебе і перевів правибори так, як ти казав, лишу ся калїкою“.

„Кажи-ж бо, як то було і за що пішло? — допитував віт, — аби я знав, чи безпечно менї вертати до села, чи може маю іти до пана старости, аби в моїм селї, або й таки в моїй хатї зробив постерунок жандармерії... Бо з хлопом-радикалом не жарти, як...“

„Дурень ти! — перебив єму чорт. Ти підеш до пекла, не вступаючи до дому... Як би я був знав, чим то пахне служити хруневи, то я був би не полював на твою душу. Тепер вже пропало. Мушу терпіти, тілько більше на правибори не висилай мене“.

„То так за сї правибори розізлили ся хлопи?

„І за правибори і за всї твої хрунївства. Слухай... Я зробив так, як ти казав. В селї був спокій, нїхто не підозрівав, що нинї правибори, бо ти затаїв се перед громадою. Я завів комісаря до двора, так, що нїхто сего не помітив і скликав там всїх хрунїв. На село вислав комісар рівночасно трех шандарів, аби крутили ся коло громадського уряду. З того хлопи виміркували, що будуть правибори і зійшли ся під канцелярію, та ждали на комісаря і на віта. Коли вони там так дурно ждали, тимчасом в дворі правибори скінчили ся. Виборцями стали ті, котрих ти казав вибрати і я пустив ся селом до твоєї хати, щоби — як ти казав — дати жінцї гроші зароблені нїби на виборах, та сказати їй, що їду на дальшу агітацію в повітї. Тимчасом котрийсь хрунь, що вернув з двора, сказав зібраним перед канцелярією, аби дурно не ждали, бо вже по правиборах. Роз'ярений народ кинув ся в сторону двора і так я зійшов ся з твоїми хлопами — бодай менї вже нїколи не довело ся вітувати!... Йой, як болить щока... як в грудях коле!... Як лиш побачили мене, стали викрикувати: „То ти хруню спродав громаду?! Ти сучий сину спродав півтора тисяча душ!“ — Не знаючи, чим се пахне, я замітив, що так має бути, бо так казав пан староста. По сих словах менї нагло потемнїло в очах, і я впав на землю. То якийсь хлоп почастував мене так колом по голові. Хлопи обступили мене, і як не станують бити... По ногах, по хребтї, по голові... де хто вцїлив палицею чи колом. „Се тобі за правибори“ — каже оден; „а се за те, що староство замкло читальню, бо ти доніс, що там хлопи сходять ся радити над „страйком“ — каже другий, частуючи мене чоботом по зубах; „а се

за польску печатку“ — крикнув третий, копнувши мене в бік... Надбіг якийсь панич, кажуть що попівський син, тай кричить до скажених: „Люди! Та деж так по зьвірськи, по голові гаратати?! Як вже бєте, то маєте єго грішне тіло“. — Знаєш, що на се сказав котрийсь з них? Він каже: „Паничу! Як би чоловік жалував, то цілком не бив би“. — Рівночасно як не спарить мене якимсь колом по зубах, а щока лише: хруст. Я рукою до писка, а в жмени чотири зуби. Як хлопи побачили, що мені з носа і з писка бухнула кров, розступили ся. Кождий плюнув мені в писок і всї розійшли ся. Я ледво позбирав свої кости і приволік ся тут“.

Вітови жаль було чорта, але остаточно рад був, що так стало ся, що чорт дістав ту порцію, яка єму належала ся і яка булаби єго певно не минула. В ночи влетїв до комнати пекольний хірурґ, полатав чортівські ребра і щоку і чорт перестав скавулїти.

„Отже ти не був у мене в хатї“? — питає на другий день віт чорта.

„Та не був. Прецїнь я не міг показувати ся жінцї нї дїтям такий збитий та покалїчений“.

„Добре зробив, що зараз не пішов“ — каже віт. — Але тепер таки треба би заглянути до хати, бо жінка буде неспокійна, що зі мною стало ся. Ій певно вже переказали, що мене побито. Іди до неї, скажи, що я ще якийсь час мушу аґітувати, що за правибори в Сопухівцї дістав тисяч корон, а другу тисячку заробив на иньших громадах, та що ті гроші даю їй“.

Пішов чорт до Сопухівки, але вернувши, знов мусів кликати цирулика з пекла, щоби полатав і плястрами обложив єго тїло. Сим разом побила єго таки сама вітиха.

Коли чорт — ніби віт — прийшов до хати Кравчука, вітихи не було дома. Як лиш він показав ся, всї дїти стали єму дорікати за єго хрунївство. Найстарша донька, Гандзя, плакала і дорікала єму, що через батька покинув її суджений, бо казав, що не хоче женити ся з хрунївським насінєм. Всї дїти жалували ся, що не можуть показати ся на вулицю, бо цїле село зве їх хрунятами. Коли надійшла вітиха, також не пізнала, що се чорт, і накинула ся на него лайкою: „Ти хруню якийсь! Ти запропастив долю нашої дитини. Гандзя постаріє ся дївкою. Хто йде попри нашу хату, то спльовує. В ночи по виборах повимикував хтось нашу картофлю і витовк кукурудзу. В недїлю, як я прийшла до церкви, то весь народ вийшов на цвинтар. Люди зажадали від попа, щоби церков посьвятив на ново, бо хрониха запаскудила дім божий. Я навіть не жалю ся нікому, бо їх правда. Ти хлоп, а зрадив хлопську справу; ти Русин, а тримаєш з ляхами“.

Чорт взяв ся втихомирювати бабу. Казав, що він плює на дурний хлопський розум. Гандзя нехай не журить ся, бо за гроші, які заробив на виборах, купить їй чотири морґи поля. На місце того, що її покинув, знайде ся сто инших, що злакомлять ся на її гроші.

Як се вітиха почула, розсердила ся єще гірше. „Ті хрунївські гроші — крикнула — кинь в болото, бо се чортівські гроші! Вони добра нам не принесуть. За ті гроші, що ти перший раз передав менї, я купила веприка. Він здох першого дня. Чи се не доказ, що то нечисті гроші?!“

„Що ти бабо розумієш?! — каже чорт — се полїтика. Ти до полїтики не вторкайся“.

„Політика? — каже баба — як би твоя політика була чесна, то за неї не платили би тобі вороги хлопів. За ту політику тебе хлопи хруньом прозвали, мене хрунихою а наші діти хрунятами. За ту твою політику тебе хлопи побили... А я... я нехочу, щоби за твої гріхи, за твою зраду покутували мої діти. Я громаді покажу... я виратую честь моїх дітий — крикнула вітиха, хапаючи за праник.

Чорт подав ся до дверий, але вже було за пізно. Дістав praником по морді так, що щока другий раз трісла. Чорт вискочив з хати, але вітиха за ним. Гнала єго аж за село і гаратала праником. Помагали їй парубки, що повибігали з хат. Що хто мав в руці, тим бив. Хто немав палиці чи кола, метав за вітом камінєм, полінами, гноєм.

Так гнали за ним аж до границї села; звідтам завернули. Чорт сїв на камени, відпочав троха, а побачивши, що кругом него вже нема живої душі, одним скоком дістав ся до Львова до готелю Жоржа.

Віт знаючи, що єго жде, якби коли появив ся в селї, рішив ся вже не вертати до дому і решту року закінчити у Львові. До кінця року було вже не далеко, а він і так мав віддати душу чортови. Він гуляв дальше і хатою нї родиною не журив ся.

* * *

Одного дня, коли збирав ся на забаву, чорт каже до него: „Начальнику! Нинї догодїть собі добре, бо завтра беру вашу душу. Завтра буде рік, як ви підписали контракт.“

„Раз козї смерть — каже віт — ходїм на забаву!“

„Незнати, чи ти завтра будеш такий відважний“— погадав собі чорт і пішов з вітом на баль.

На другий день рано по забаві чорт витягнув віта на прохід. Зайшли в ліс за місто, під чортівську скалу. Віт був пяний і навіть не знав, де він є.

„За хвилину буде рік, як ти підписав контракт — каже чорт — тут маєш мотуз... Лїзь на дерево і вішайсь.“

Віт відразу витверезився. Сів на камінь і оперся о скалу. Зимний піт виступив єму на чоло. „Та я ще з жінкою, з дітьми не попращав ся, — каже — пусти мене хоч на оден день до дому. Нехай ще раз гляну на рідне село, родину побачу. Тай нагрішив я чимало.., нехай висповідаю ся...“

„Ха, ха, ха, — розсьміяв ся чорт. — Сповідати ся хочеш, розгрішенє дістати і від пекла викрутити ся? Диви на контракт; пізнаєш свій підпис?“

„Пусте підпис! — каже віт. — Я таки не повішу ся і душі не дам. Жди на мою смерть, як вона сама прийде“.

Віт встав і хотїв відійти. Але чорт не гадав випустити єго з рук. Вхопив єго за рукав, закинув мотуз на шию і стягнув петлю так сильно, що вітови аж очи на верх вилїзли. — „Як не віддаш душі самохіть — крикнув — то я її сам видушу з тебе. Кажу тобі, що лекше їй буде лїзти самій з твого стерва, ніж як я буду силоміць єї тягнути“.

„Га, коли вже так мусить бути, то нехай буде твоя воля“ — сказав віт, витягаючи з кишені флящину коняку. Вицїдив до дна, кинув фляшку чортови в зуби і як кіт вдер ся на дерево.

Віт на мотузку ще тріпав ся, як під землею щось заклекотіло. В ріжних місцях став з під землї добувати ся дим, вогонь і страшний смрід горіючої сірки. В лїсї зароїло ся чортами, мовби цїле пекло вискочило зпід землї. Всї чорти вимахували вилами, ґралями, кліщами і желїзними колами, а кричали так, що аж листє обсипувало ся з дерев. Одні кричали „бий!“, другі „ратуй!“, треті „відріж!“ Одні чорти побивали кленучи вітівського чорта, другі кинули ся на дерево відрізувати віта. Відрізали, але було вже за пізно. Бездушне тїло гепнуло на землю, а душа, що вже була вийшла з него, сиділа скулена коло чорта, котрий мав єї забрати. За хвилю чорти утихомиркли ся і обступили кругом скалу, під котрою сидів їх товариш з вітівською душею. Чортівський старший, Мацупер виступив з півколеса, станув перед заляканим чортом, котрий сам єще не знав, яка єго вина, і так промовив:

„Я все казав, щоби того дурня не посилати на землю полювати на людські душі, бо він за кождим разом змайструє щось таке, що цїле пекло мусить за него соромити ся. Тепер знов змарнував цїлий рік на се, аби дістати душу, котрої ми не можемо приняти, бо споганилаби наше пекло... Чи ти свинтуху не знав, що ми хрунів до пекла не приймаємо? — каже Мацупер, звертаючи ся до чорта. — Чи ти не знаєш, які дипльоми у нас вальорні? Чи тебе в нашій школї не учили, які є гріхи, за котрі бере ся душу до пекла? Між гріхами є крадїж, морд, обманьство, чужоложство і таке иньше. Чи ти між сими гріхами вичитав хрунївство? Чи між тими гріхами, що в пеклї вони гоноровим дипльомом, є польське урядованє в руській громадї, чи там є шахрованє виборів в користь панів? Чи там взагалї є бесїда о зрадї власного народу?!

„Коли Бог робив свої карні параграфи, тогди єще на сьвітї не було такого плюгавства,

як хрунївство або кацапство. Такої погани, як хруні, тодї еще не було на земли. Тодї навіть на гадку не прийшло нікому, що сьвіт колись буде покараний хрунями, тож хрунївства не втягнено до гріхів. Хрунївство не дає нам права до хрунївської душі.

„А я вам тим прислужив ся, — каже ганьблений чорт — що вхопив для пекла навіть таку душу, до якої пекло не має права“.

За се слово Мацупер так замалював чорта в писок, що єму аж юшка бухнула з носа. — „Мовчи собако! — крикнув. — Сором робиш пеклу. Ми не лиш не маємо права до хрунївської душі, але навіть дарованого хруня не приймемо. Хрунївство є такою поганю, таким плюгавством, що найбільші злодїї і розбишаки, найбільші злочинцї утїкли би з пекла, як би їм казав сидїти в однім кітлї, варити ся в однїй смолї з такою товариною. Для хрунів нема місця в пеклї, а менї здає ся, що і до неба не приймають їх!

„А тепер, — каже дальше Мацупер — щоби той дурень раз на все мав научку, і щоби жаден чорт не важив ся полювати на хрунївські душі, мусимо присудити єму таку кару, на яку він заслужив собі. „Щоби не утїк, прикувати єго до скали!“

Прийшли пекольні ковалї з ланцами і прикували чорта до чортівської скали. Прикували кожду руку і ногу з окрема. На шию і в поясї заложили желїзні обручі і також прикували до скали. Так прикований чорт анї рушив ся. Прихилив лиш голову на бік, прижмурив очи і ждав на кару. Він знав, що кара буде страшна, що буде тяжша, нїж всї пекольні муки всїх грішників на купу.

Зійшов ся чортівський трибунал під проводом Мацупера. Суд був короткий, бо вина була очивидна і не треба було слухати нїяких сьвід-

ків. Присудили на найтяжшу кару, яку тілько пекло має на чортів. Мацупер приступив до прикованого до скали чорта і каже єму: „За се, що ти хотів сплюгавити пекло хрунївською душею, наш трибунал засудив тебе на трикратне покропленє сьвяченою водою“.

Засуджений заскавулів так страшно, що аж все листє з дерев обсипало ся.

„А ти — каже Мацупер до вітівської душі — ані гадай до пекла дістати ся. Як тебе небо не прийме, то будеш валяти ся по сьвіті до суду віку, будеш розносити по сьвіті чуму та холєру!“

„Гей! Сюди з сьвяченою! — крикнув Мацупер. — Три рази покропити!“

Земля розколола ся, а з щілини висунула ся душа домінїканського пралата, що колись в Еспанії був інквізитором і тортурував людий. За се він дістав ся до пекла і служив там за ката. Тепер ніс він кропило на довгій, трисяжневій жердці. За ним висунули ся душі двох піротехніків*), що на предовгім дручку двигали коновку з сьвяченою водою. Хоч коновка була добре заткана, щоби вода не розхлюпала ся, чорти розбігли ся на всї сторони, боячи ся, щоби на котрого не впала кропля і не спарила єго. Засуджений чорт прижмурив очи, запер в собі дух, затис зуби і ждав на екзекуцію. Піротехніки зняли з дручка коновку, відшпунтували її обережно і відступили на бік. Інквізитор замачав кропило і махнув ним. Покроплений чорт заскавулїв так, що аж скала задрожала, а вершок урвав ся і покотив ся в пропасть. Коли інквізитор махнув другий раз кропилом, чорт сїпнув собою так, що урвав ланци, котрими сковано єго руки. За третим разом чорт зомлїв.

*) Ті, що фабрикують динаміт, бомби і иньші експльодуючі матерії, та уміють обережно поступати з всякими небезпечними для житя і здоровля річами.

Пралат і піротехніки щезли з рештою сьвяченої під землею, а чорти збігли ся знов, оглядати свого товариша. На чорнім тілї були від сьвяченої води білі плями і міхурі. Чорт йойкав і стогнав, та просив ся, щоби єго як найскорше пустили до пекла, викупати ся в горячій смолї. Чорти розкували єго і забрали з собою.

Душа Кравчука сиділа дальше під скалою скулена і не знала що діяти. Чорти до пекла не взяли її, а ангел божий також не показувавсь, щоби провести, чи хочби показати стежку до неба. Душа зажурила ся. „Може дійсно так буде — гадає собі — як казав Мацупер? Може на правду буду від тепер валяти ся по та сьвіті, розносити чуму і холєру?“

Душа сиділа і ждала, чи не надійде хто, та чи не закопає в сьвятій земли трупа. Минув день, минув другий, але ніхто не показував ся. Приблудив лише якийсь пес, але і сей, понюхавши мерця, на місци здох. Надлетїв ворон, дзьобнув раз... і також здох. Навіть мухи, що гниюче стерво мов мід злизують, здохали, як лиш сїли на хрунївського трупа. Вже й душа не могла довше тут сидїти. Смрід з розпареного сонцем тїла вигнав її з лїса.

„Куди менї повернути?“ — погадала душа, вийшовши на край лїса. Душа нагадала собі, що покинула село не попращавши ся з жінкою, нї з дїтьми, не глянувши навіть на рідне село, на ту нивку, котру дїди і прадїди Кравчука зрошували своїм потом, на ту толоку, на котрій хлопцем вигукував, пасучи товар, грав ся з товаришами. Вже рік минув, як в послїдне бачив дїти...

„Коли вже маю сам шукати дороги на той сьвіт, — гадає душа — коли маю ходити блудом Бог зна' як довго, то піду, бодай гляну на село, на жінку, на дїти. Побачу, чи здорові і почую, чи знають, що зімною стало ся. Може

преціньхто знайде мого трупа і дасть знати в село. Може й поховають по християнськи?“

Пішла душа цісарською дорогою і минула перше село... За нею заграли похоронні дзвони, заплакали діти за родичами, родичі за дітьми. Се холєра забрала весь народ в хатах здовж дороги, котрою перейшла хрунївська душа. Перейшов через друге село, а там таке саме. Лишив за собою страх, плач, розпуку і проклони. В третім, четвертім селі те саме.

По кількох днях мандрівки, прийшла душа до Глинок. Було се перше село єго повіту. Звідси дві милї до повітового місточка, а відтак єше малі дві милї і буде в рідні селї... Побачить рідну стріху... побачить діти.

Під рогачкою сїла душа відпочати. Не так сама мандрівка змучила її, як ті муки, що куди лиш поверне, приносить нещастє, що люди мруть, гинуть як мухи і проклинають єго.

Над'їхала фіра і станула в рогачці. Стоїть, а жид не виходить. „Жиде! — крикнув фірман — бери за рогачку!“ — Крикнув раз, другий і третий, але нїхто не вийшов. Фірман вже хотїв затяти конї і їхати дальше не заплативши рогачки, але ґазда, котрий бояв ся якої напасти, казав єму злїзти і занести мито до буди. Фірман злїз, копнув двері ногою і влїз до хати. Вийшов відтам блїдий, нїмий. Батіг і гроші вилетїли єму з рук.

„То що таке?“ — питає ґазда.

„І тут вже прийшла холєра — каже фірман. — Жида, жидівку і четверо бахорів вже чорти вхопили. Пяте жиденя єще стогне в бетах“.

„То вже і тебе холєра певно вчепила ся“ — крикнув ґазда — і щоби фірман не всїв на фіру, вхопив віжки, завернув і пігнав назад, лишаючи фірмана на місци. Фірман сконав таки в очах хрунївської душі. Надійшли люди з села, а побачивши трупа, втїкли назад, але таки від холєри не спасли ся... Забрали повітрє з собою.

За хвилю заграли дзвони, взиваючи людий до молитви.

„Чому то попи не учили нас, що за хрунівство така тяжка кара? — каже до себе душа. — Чи я знав, що за таке гірша мука ніж в пеклі? Як би наші віти знали, як я тепер покутую, то не трималиби з панами, не урядувалиби по польськи, не фальшувалиби виборчих ліст... Тепер я до суду віку буду сіяти смерть, буду збирати проклони... І моє село і мої діти вимерли би, як би моя нога станула в моїм селї... А як не побачу дітий, то єще гірше буду мучити ся... Так само буде, як вони через мене вимруть. Не вступлю до села... Але діти мушу бачити!“

Довго сиділа душа і думала. Над вечером пустила ся через село в сторону міста. Придумала спосіб побачити діти а не нанести на них пошести. — „Насамперед піду — гадає собі — й покараю тих, що мене звели на хрунївську дорогу. Піду до міста і занесу там пошесть. Нехай виздихають всї ті, через котрих я зраджував мій народ!... Потому буду оминати всї людські оселї, щоби не гинули невинні, щоби через мене не терпіли ті, котрих і так вже кілька сот літ давить неволя. І до мого села не піду. Дїти побачу не приступаючи до села... побачу з того горба за селом. Хоч від него єще миля до села, але зір душі сягає дальше ніж смертні очи людського тїла. Вийду на сей горб, залїзу в корчі і буду ждати. Вийдуть дїти на толоку, то побачу їх“.

Пустила ся душа до міста, щоби відвідати староство і раду повітову. О милю від міста бачить на брамі корчми якийсь великий папір, а на нім великим письмом стоїть: „Перестворога!“ Читає, а се оповіщенє, що в околици вже появила ся холєра і поученє, як боронити ся перед сим гостем. В сїй корчмі сидів лихвар,

що мав в своїй кишени кілька громад і при всяких виборах доводив їх сим до хрунївства. Душа хотїла покарати єго і загостити під єго стріху. Хоче зійти з гостинця, та не може; відкинула її якась невидима сила. Був се карболь, вапно, йодоформ і инші якісь свинства, котрими жид позливав пляц довкола корчми, щоби не впустити до себе холєри. Душа пробувала то з сего, то з того боку, але смрід карболю не пускав її... Душа лишила жида і помандрувала дальше в сторону міста. В містї вже також приготовили ся на принятє страшного ворога і смродом карболю обвели місто як кріпость муром. То сюди, то туди пробувала душа закрасти ся до міста, але всюди ударила головою о сей невидимий протихолєрний мур.

„Доберу ся до вас иньшим разом — заклята душа — коли будете гадати, що холєра вже вступила ся з краю. Я вам не дарую, мушу відплатити ся за моє нещастє!“

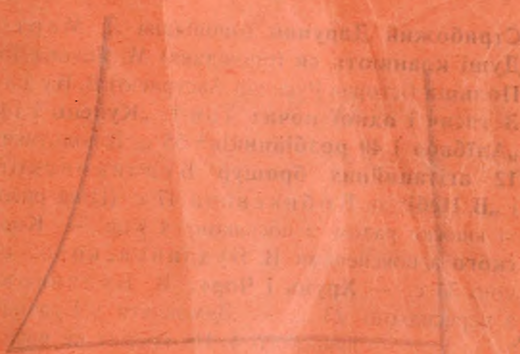
Щоби дістати ся до Сопухівки, душа мусїла обійти місто. Між містом а Сопухівкою було мале сїльце. Душа пішла полем, щоби не зачепити сїльця і не занести там холєри. Горб, з котрого видко було Сопухівку, вже був недалеко. Єще чверть години, а побачить рідне село, побачить стріху де вродив ся, де жили єго діти і може як раз тепер молили ся за душу батька...

Нагло з заду затуркотїло на гостинци. Озирає ся, а то жене віз з величезною бочкою. За сим возом бричка — везе лїкаря і двох шандарів. Віз переїхав попри душу... а нею як не кине в бік! Відкинуло її о кількадесять сяжнів. Був се віз з карболем, котрим лїкар мав відгородити село від сьвіта, аби холєра не зайшла. Переїхав віз попри горбок і закрутив в село, лишаючи за собою довгий хвіст карболевого смроду. Душа хотїла вже перей-

ти через потік, що плив попід горб, але невидима сила відкинула єї. Карболь відгородив єї від села. Загадала душа другим боком підійти під село. Завернула, перейшла ліс і великим півколесом, щоби не зачепити громадського пасовиска і не заповітрити єго, дістала ся на другий бік села. Там, під самою границею села стояла руїна старого замчища панського. „Вилїзу — гадає душа — на мур і звідтам гляну на село“. — Приступає близше і бачить, що вже за пізно. В башті зроблено склад протихолєрних паскудств. І туди не приступить. Кружляв сарака пару днїв і пару ночий навкруг села, то відси, то відти пробував зазирнути до села... Дарма!

„Не впустили до пекла — каже до себе хрунївська душа — але таке, як менї тепер, гірше, нїж найтяжші пекольні муки. До неба вступу не маю, чорти утїкли від мене, а люди гонять від себе... до дїтий не пускають!

Пішла душа дальше. Села, міста треба було виминати, бо вість про пошесть рознесла ся телєґрафом по цїлім краю і скрізь, де лиш живуть люди, душі загороджував дорогу протихолєрний мур. Лиш тут і там, де ще не знали про пошесть, або де через недбальство не приготовили ся на принятє страшного гостя, холєра видушувала народ. Але і се не довго тревало. Дохтори таки побороли холєру, і прогнали хрунївську душу в безлюдні степи, безводні пустинї. Там душа Кравчука вже не була сама. Там вона зійшла ся з иньшими хрунями, що так само як Кравчук зраджували свій народ. Там вони блукають, і кленуть свою долю. І не буде сему кінця. Прокляті людьми, викляті небом і пеклом, будуть блудом блудити... до суду віку!

Оповіщенє.

